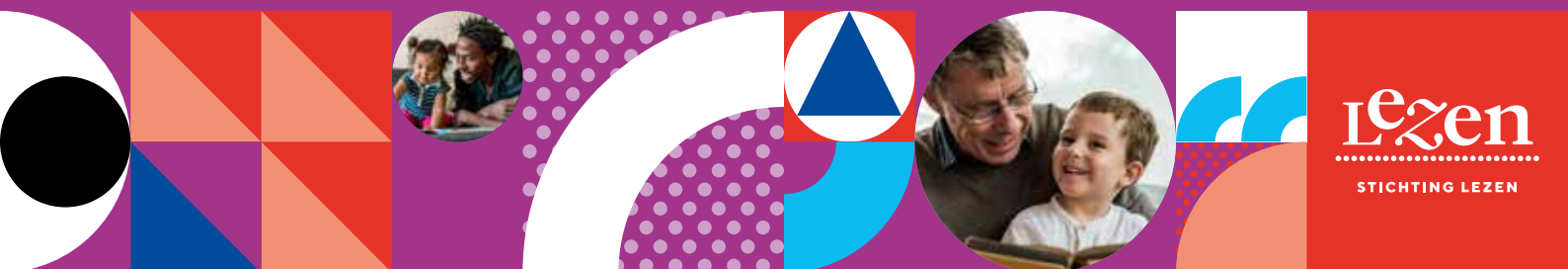

ONDERZOEKSPUBLICATIE

Twee generaties, een verhaal

Een vergelijking van het voorleesgedrag
 van ouders en grootouders van kleuters

Roel van Steensel

Lezen
STICHTING LEZEN

Twee generaties, een verhaal

Een vergelijking van het voorleesgedrag van
ouders en grootouders van kleuters

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020 – 623 05 66
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Auteur

Roel van Steensel (Erasmus Universiteit Rotterdam)

Met medewerking van: Juliëtte van Berkum, Silvie Coppelmans, Marjoleine Dorjée en Esther Severins
(Erasmus Universiteit Rotterdam)

Vormgeving cover

Judith Schoffelen en Erik olde Hanhof, Amsterdam

Citeren als: Steensel, R. van (2023). *Twee generaties, een verhaal. Een vergelijking van het voorleesgedrag van ouders en grootouders van kleuters*. Amsterdam: Stichting Lezen.

©2023 Stichting Lezen, Amsterdam

Samenvatting

Grootouders spelen een steeds grotere rol in de opvoeding en daardoor ook in de leesopvoeding van jonge kinderen: recente onderzoeken laten bijvoorbeeld zien dat meer dan de helft van de grootouders voorleest aan hun kleinkinderen (KBO, 2016). Wanneer ze een vaste oppasdag hebben, leest zelfs meer dan driekwart (wekelijks) voor (Leescoalitie en GfK, 2019). In wetenschappelijk onderzoek naar de geletterde thuisomgeving is voor de rol van grootouders echter maar weinig aandacht: in dat onderzoek ligt de nadruk op de rol van moeders en sinds een aantal jaren ook steeds meer op die van vaders (Cutler & Palkowitz, 2020; Duursma, 2016).

In deze studie maken we een vergelijking tussen het voorleesgedrag van ouders (moeders, vaders) en grootouders (oma's, opa's), waarbij we letten op kwantitatieve aspecten (hun boekenkennis, als indicator voor voorleesfrequentie) en op kwalitatieve aspecten (de aard van de voorleesinteracties). Ook kijken we naar de rol van het geslacht van de verzorger en van het kind. De volgende onderzoeksvragen staan centraal:

1. Zijn er overeenkomsten (of verschillen) tussen ouders en grootouders in kwantitatieve aspecten (d.w.z. boekenkennis) en kwalitatieve aspecten (d.w.z. interactiekwaliteit) van het voorleesgedrag?
2. Zijn er overeenkomsten (of verschillen) tussen het voorleesgedrag van mannelijke en vrouwelijke opvoeders?
3. Is er een effect van het geslacht van het kind op het voorleesgedrag?

Op de eerste onderzoeksvraag waren twee antwoorden mogelijk: er is continuïteit in voorleesgedrag (ouders doen wat hun eigen ouders doen) of er zijn verschillen, bijvoorbeeld omdat grootouders doorgaans minder vaak voorlezen. Minder ervaring zou dan tot interacties kunnen leiden die niet optimaal zijn afgestemd op het taalniveau van kinderen. Ook de effecten van de rol van het geslacht van opvoeder en kind konden twee richtingen op gaan: in voorgaand onderzoek werden nu eens wel, dan weer geen effecten van deze variabelen gevonden (Blake et al., 2006; Duursma, 2016; Korat et al., 2008; Schwartz, 2004; Van der Maas-Peeler et al., 2011; Van Steensel et al., 2022).

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, maakten we video-opnamen van 49 opvoeders uit 18 gezinnen (26 ouders: 18 moeders en 8 vaders; 23 grootouders: 17 oma's en 6 opa's), terwijl ze aan hun vier- of vijfjarige (klein)kinderen (6 meisjes, 12 jongens) voorlazen uit door ons geselecteerde prentenboeken. De opnamen werden getranscribeerd en gecodeerd volgens een bestaand observatieschema (De Koning et al., 2020; De la Rie et al., 2018, 2020; Van Steensel et al., 2022), waarin 'inhoudelijke uitingen' (uitingen die betrekking hebben op de inhoud van het verhaal) verder werden onderverdeeld in:

- 'Gecontextualiseerde' uitingen: uitingen die zich beperken tot de direct waarneembare context van een verhaal (bijvoorbeeld benoemen welke personen, dieren, objecten of gebeurtenissen er op een afbeelding te zien zijn).

- ‘Gedecontextualiseerde’ uitingen: uitingen die de direct waarneembare context van het verhaal overstijgen (bijvoorbeeld de relatie leggen tussen het verhaal en eigen ervaringen van het kind of voorspellen wat er in een volgende scène gaat gebeuren).

Kunnen omgaan met gedecontextualiseerde taal is een belangrijk element van tekstbegrip: omdat veel informatie in teksten impliciet blijft, is bijvoorbeeld het kunnen maken van inferenties essentieel om teksten te kunnen begrijpen (Cain & Oakhill, 1999).

Daarnaast werd – als indicator van voorleesfrequentie – een titelherkenningslijst bij ouders en grootouders afgenomen: zij moesten op een lijst van prentenboektitels aangeven welke ze herkenden.

Regressieanalyses lieten een effect zien van generatie en geslacht van de opvoeder op de titelherkenningslijst: ouders en vrouwelijke opvoeders kenden meer kinderboekentitels dan grootouders en mannelijke opvoeders. Dit verschil werd vooral bepaald door de boekenkennis van moeders. Op de interactiekwaliteit tijdens het voorlezen (het totaal aantal uitingen en het aantal inhoudelijke, gecontextualiseerde en gedecontextualiseerde uitingen) waren er van geen van de onderzochte variabelen effecten: ouders spraken niet anders dan grootouders met hun (klein)kinderen, vrouwelijke opvoeders niet anders dan mannelijke en de interactiekwaliteit was evenmin afhankelijk van het geslacht van het kind.

De observatie dat moeders over de grootste boekenkennis beschikken, sluit aan bij het idee dat moeders nog altijd de voornaamste leesopvoeders zijn (Duursma et al., 2008): zij komen het meest in aanraking met (recente) kinderliteratuur en kunnen hun kinderen dus ook het beste toegang bieden tot interessante boeken. Het ontbreken van effecten van generatie en geslacht van de opvoeder op de aard van de voorleesinteracties duidt op continuïteit in voorleesgedrag tussen opvoeders. Die continuïteit kan meerdere oorzaken hebben:

- Alle opvoeders in de steekproef waren relatief ervaren voorlezers: het is niet zo dat gebrek aan ervaring tot verschillen in voorleesgedrag kan hebben geleid.
- Opvoeders binnen een gezin lazen voor aan hetzelfde kind: het is voor een belangrijk deel het kind dat de interactie stuurt en dat zorgt voor de overeenkomsten tussen opvoeders.
- Het gezin is een systeem, waarin opvoeders hun gedrag op elkaar afstemmen: ze zien en leren van elkaar.

Het onderzoek benadrukt het belang van moeders als voornaamste leesopvoeders en biedt daarmee ook perspectief voor leesbevordering: vaders en grootouders kunnen meer kennis krijgen aangereikt over actuele kinderliteratuur. Verder suggereert het onderzoek, in elk geval in gezinnen met opvoeders die ervaring hebben met voorlezen, continuïteit in interactiepatronen tijdens het voorlezen. Intergenerationele overdracht van geletterdheid impliceert dus wellicht ook: intergenerationele overdracht van voorleesgedrag.

